

**ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У РАЗІ НЕПОВІДОМЛЕННЯ
ПРО ПІДОЗРУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ****CLOSING OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE CASE OF NOT NOTIFYING A SUSPICION:
PROBLEMS AND WAYS OF OVERCOMING**

Шульга А.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький

Озерна І.В., к.ю.н.,
доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління
Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький

Статтю присвячено проблемі закриття кримінального провадження у разі закінчення строку досудового розслідування коли жодній особі не було повідомлено про підозру.

Проведено детальний аналіз абзацу другого пункту 10 частини 1 статті 284 Кримінального процесуального кодексу України та встановлено, що коли строк досудового розслідування визначений статтею 219 чинного Кримінального процесуального кодексу України закінчився, і жодній особі не було повідомлено про підозру то слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження. З метою вдосконалення цієї норми пропонується доповнити абзац другий пункту десятого, частини першої статті 284 чинного Кримінального процесуального кодексу України новелою, яка б виключала можливість закрити кримінальне провадження у разі вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі.

У якості недоліку також зазначається той факт, що диспозиція абзацу другого, пункту 10, частини 1 статті 284 Кримінального процесуального кодексу України в чинній редакції не містить переліку тих обставин, які є причинами не повідомляти особі про підозру. Робиться логічне припущення в тому, що неповідомлення особі про підозру є аналогією до факту не встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Отже на підставі проведеного дослідження та результатів, які були під час нього отримані, пропонується доповнити чинну редакцію абзацу другого пункту 10, частини 1 статті 284 КПК України нормою, яка б за аналогією з пункту 31, частини 1 статті 284 КПК України забороняла закрити кримінальне провадження у випадку вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі.

Ключові слова: закриття кримінального провадження, строки давності притягнення до кримінальної відповідальності, зупинення кримінального провадження, повідомлення про підозру, строк досудового розслідування.

The article examines the problem of closing criminal proceedings in the event that the period of pre-trial investigation expires when no person has been notified of the suspicion.

The authors of the article conducted an analysis of the second paragraph of paragraph 10 of part 1 of Article 284 of the Criminal Procedure Code of Ukraine and found that when the period of pre-trial investigation defined by Article 219 of the current Criminal Procedure Code of Ukraine has expired and no person has been notified of the suspicion, the investigator, inquirer, prosecutor must It is necessary to close the criminal case proceedings The authors of the article do not agree with the content of the above-mentioned norm. In order to improve this norm, it is proposed to supplement the second paragraph of the tenth paragraph, part one of Article 284 of the current Criminal Procedure Code of Ukraine with an amendment that would exclude the possibility of closing criminal proceedings in the event of a particularly serious crime against the life or health of a person or a crime for which, according to the law may prescribe punishment in the form of life imprisonment.

As a drawback, the authors of the article also point to the fact that the provision of the second paragraph, clause 10, part 1 Article 284 of the Criminal Procedure Code of Ukraine does not list the circumstances that are reasons not to inform a person of suspicion. Also, the authors consider the fact of not notifying a person of suspicion as analogous to the fact of not identifying a person who committed a criminal offense. Therefore, in connection with this, the authors of the article propose to supplement the second paragraph of clause 10, part 1 of article 284 of the Criminal Procedure Code of Ukraine with a rule that, by analogy with clause 31, part 1 of article 284 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, would indicate a ban on closing criminal proceedings in the event of a particularly serious a crime against the life or health of a person or a crime for which, according to the law, he can be sentenced to life imprisonment.

Key words: closure of criminal proceedings, statute of limitations for criminal prosecution, suspension of criminal proceedings, notification of suspicion, period of pre-trial investigation.

Постановка проблеми. Із широкомасштабним військовим вторгненням російської федерації до України відбулися досить суттєві зміни не тільки в суспільних сферах життя громадян, але і в сфері кримінального провадження. З часу підписання Президентом України Указу «Про введення воєнного стану на всій території України» [1] поступово почали відбуватися змушені зміни й у кримінальному процесуальному законодавстві. По суті, практично з моменту широкомасштабного вторгнення система кримінального правосуддя України знову опинилась у ситуації 2014 року (але у значно більших масштабах). Правоохоронну систему України накрила «лавиною» воєнних злочинів, домінуючими серед яких стали напади на цивільні об'єкти, вбивства цивільних осіб, сексуальне насильство тощо [2]. Вважаємо, що вказана проблема здатна впливати не тільки на динаміку зростання особливо тяжких злочинів проти особи, але

в цілому, і на реалізацію завдань кримінального процесуального законодавства. Зокрема, в контексті зазначеної проблеми виникли певні запитання стосовно такої форми закінчення досудового розслідування, як закриття кримінального провадження. Адже, судячи із чинної редакції абзацу другого п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України виходить, що слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження у разі, коли строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України закінчився і жодній особі не було повідомлено про підозру. Така вимога кримінального процесуального законодавства як на нас, містить певні проблеми, отже спонукає визначитися не тільки з проблемами в цьому аспекті, але і зі шляхами подолання цих проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошук шляхів урегулювання проблем щодо закриття кримінального провадження у кримінальному процесі був

притаманний багатьом вітчизняним ученим, зокрема: І. В. Басистій, Ю. В. Бауліну, Т. О. Біліченко, І. В. Глобюк, Л. М. Лобойку, М. А. Погорецькому, В. В. Сташису, В. Я. Тацію, В. П. Шибіко, М. Є. Шумилі та ін. Вагомий науковий внесок згаданих науковців у розроблення окресленої тематики є беззаперечним, проте їхні дослідження мало торкалися проблеми закриття кримінального провадження у разі, коли строк досудового розслідування, визначений статтею 219 КПК України, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру.

Метою цієї статті є обґрунтування необхідності внесення доповнень до порядку закриття кримінального провадження у разі, коли строк досудового розслідування, визначений статтею 219 КПК України закінчився і жодній особі не було повідомлено про підозру (чинна редакція абзацу другого п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України).

Виклад основного матеріалу. Стаття 2 КПК України декларує, що завданням кримінального провадження, зокрема, є і забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу, і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Окрім того, засада кримінального провадження «Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень» гарантує кожному право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону. Проте, згідно з п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування може закінчуватися і шляхом його закриття. Але підстави для цього процесуального акта є різні (ст. 284 КПК України). Принаймні зрозуміло, коли, наприклад, кримінальне провадження закривається у зв'язку із: встановленням відсутності події кримінального правопорушення; встановленням відсутності в діянні складу кримінального правопорушення; не встановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпні можливості їх отримати; не встановленням особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності; коли після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, тощо. Однак серед перерахованого вище існує вимога щодо закриття кримінального провадження, яка декларується в диспозиції абзацу другого п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України. Вказана норма зобов'язує закрити кримінальне провадження у разі, коли строк досудового розслідування визначений ст. 219 КПК України закінчився і жодній особі не було повідомлено про підозру. Зазначимо, що в абзаці другому п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України йдеться про строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) або винесення постанови про початок досудового розслідування (ст. 615 КПК України). Максимальний строк у цьому випадку становить: 12 місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину; 18 місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину. Тобто з диспозиції абзацу другого, п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України випливає, що в разі не повідомлення жодній особі про підозру, припустимо у вчиненні особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи, за вичерпанням 18 місяців, кримінальне провадження повинно бути закрито, а значить кримінальне провадження буде вважатися закінченим. До речі, чинний КПК України не називає причин не повідомлення про підозру. Але, як нам здається, причини в цьому випадку можуть бути абсолютно різні. Ураховуючи досвід попере-

дньої роботи у слідчому підрозділі, такими обставинами можуть бути і відсутність упевненості у слідчого, що саме конкретна особа вчинила кримінальне правопорушення, і проста недбалість та непрофесіоналізм слідчого, і навіть якась особиста зацікавленість того, на кого законом покладається обов'язок проводити досудове розслідування та повідомляти про підозру. Наприклад, сьогодні такими обставинами можуть бути причини, пов'язані із війною. Отже, зміст абзацу другого п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України безумовно викликає низку запитань. А саме, якщо розглядати пункти 3¹ та 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, то там чітко викладені підстави закриття кримінального провадження, зокрема і той факт, що закрити кримінальне провадження допускається тільки відносно не тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень. Натомість абзац другий п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України не містить критеріїв поділу кримінальних проваджень за ступенем тяжкості. У такому разі слідчий, дізнавач чи прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження у разі, коли строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, закінчився, а жодній особі не було повідомлено про підозру. Тобто можна з упевненістю сказати, що не зважаючи на тяжкість кримінального правопорушення кримінальне провадження повинно бути закрито. Проблема криється ще і в тому, що диспозиція абзацу другого п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України чітко не визначає, чи кримінальне провадження закривається відносно особи, чи за фактом вчинення кримінального правопорушення. Але якщо не встановлено особу, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення (нікому не повідомлено про підозру), то закриття кримінального провадження можливе тільки за фактом вчинення кримінального правопорушення. Таким чином, у разі закриття кримінального провадження особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, вважається не встановленою, а закриття кримінального провадження повинно здійснюватися за п. 3¹, ч. 1 ст. 284 КПК України. Однак диспозиція абзацу другого п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України не містить роз'яснення стосовно причин неповідомлення про підозру, а отже, і бланкетної (відсилочної) норми до п. 3¹ ч. 1 ст. 284 КПК України, що, на нашу думку, є певним недоліком. І дійсно, диспозиція абзацу другого п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України формує враження, що кримінальне провадження, навіть за вчинення особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи тощо, закінчується в такому випадку остаточно.

Згідно з існуючою теорією кримінального процесу, закриття кримінального провадження означає його остаточне закінчення. Так, на думку фахівців, закриттям кримінального провадження є одна із форм закінчення досудового розслідування або судового провадження, що полягає у прийнятті слідчим, прокурором або судом рішення про остаточне припинення кримінального провадження [3, с. 194]. Приблизно таке ж поняття закриття кримінального провадження надають укладачі навчального посібника з кримінального процесу, які зазначають, що закриття кримінального провадження є однією з форм його закінчення [4, с. 71]. Схожу за змістом дефініцію закриття кримінального провадження пропонують автори іншого посібника з кримінального процесу, які зауважують, що закриття кримінального провадження є формою закінчення досудового розслідування, змістом якої є прийняття слідчим, прокурором, слідчим суддею рішення щодо припинення будь-яких процесуальних дій після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР [5, с. 106]. На думку Т. О. Біліченко, закриття кримінального провадження – це закінчення досудового розслідування, яке відбувається через наявність обставин, що виключають кримінальне провадження, або підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Подальше розслідування після закриття кримінального

провадження є неможливим до того часу, коли постанова про закриття кримінального провадження не буде скасована в установленому КПК України порядку [6]. Із зазначеного аналізу щодо сутності закриття кримінального провадження стає зрозумілим, що цей процесуальний акт формально та фактично призводить до остаточного закінчення кримінального переслідування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Отже, такий зміст абзацу другого, п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України непокоїть, коли, наприклад, вчинено особливо тяжкий злочин проти життя та здоров'я особи в умовах воєнного стану. Викладене дає можливість вважати, що, по-перше, зміст абзацу другого п. 10 ст. 284 КПК України є не досконалим та таким, що потенційно здатний викликати додаткові запитання під час застосування цієї норми на стадії досудового розслідування. По-друге, вказаний недолік викриває проблему неузгодженості ч. 1 ст. 284 КПК України (п. 3¹ та абзацу другого п. 10). По-третє, на нашу думку, неузгодженість норм ч. 1 ст. 284 КПК України здатна спонукати правозастосовувачів вдаватися до «суб'єктивного домислювання» стосовно обставин, які стали причинами повідомлення про підозру в межах абзацу другого п. 10 ст. 284 КПК України. Зважаючи на це вважаємо вказаний недолік пробілом чинного кримінального процесуального законодавства, який здатен призвести до уникнення кримінального покарання особами, які вчиняють особливо тяжкі злочини проти життя та здоров'я тощо. Зокрема, звертаємо увагу також і на те, що в умовах воєнного стану вказані недоліки мають бути обов'язково вивчені та вжиті заходи щодо їх якнайшвидшого усунення. Прикладом у цьому можуть слугувати внесені у квітні 2022 року доповнення до чинного КПК України (розділ IX¹) [7].

Таким чином, можна стверджувати, що сьогодні назріла необхідність щодо внесення доповнень до абзацу другого п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України. Новела, яка нами пропонується, спрямована на вдосконалення тлумачення абзацу другого п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України. Пропозиції до змін щодо зазначеної норми передбачають визначення умов, коли закриття кримінального провадження у випадку абзацу другого п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України не допускається. Отже, на нашу думку, було б доцільно доповнити абзац другий п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України реченням наступного змісту: «крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі». До того ж нами робиться логічний висновок, що

причиною повідомлення про підозру, відповідно до абзацу другого п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України (за відсутності у законі причин повідомлення), фактично є не встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Адже, згідно з ч. 1 ст. 276 КПК України повідомлення про підозру може бути здійснено лише у випадках: затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; обрання до особи одного з передбачених чинним КПК України запобіжних заходів; наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Таким чином, повідомлення про підозру в даному випадку може мати місце тільки за відсутності обставин, указаних у ч. 1 ст. 276 КПК України. Адже, на нашу думку, відсутність перерахованих вище підстав для повідомлення про підозру є свідченням фактичного не встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Такий висновок дає нам право проводити аналогію між підставами закриття кримінального провадження, вказаними в абзаці другому п. 10 та п. 3¹, ч. 1 ст. 284 КПК України.

Висновки

1. Диспозиція абзацу другого п.10, ч. 1 ст. 284 КПК України не містить роз'яснення стосовно обставин, за якими слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження у разі, коли строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру. Вказана обставина дає підставу вважати факт повідомлення про підозру аналогією факту не встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

2. Ураховуючи, що факт повідомлення особі про підозру є аналогією не встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, пропонується доповнити абзац другий п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України реченням наступного змісту: «крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі».

3. У разі виникнення підстав для закриття кримінального провадження в межах абзацу другого п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України, якщо вчинено особливо тяжкий злочин проти життя чи здоров'я особи або злочин, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі, порядок подальшого провадження у справі доцільно здійснювати згідно з п. 3¹, ч. 1, ст. 284 КПК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Павлюк А. Досудове розслідування в умовах воєнного стану: які зміни внесені в КПК? URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/213263_dosudove-rozsliduvannya-v-umovakh-voynogo-stanu-yak-zmni-vneseno-v-kpk
3. Кримінальний процес України у питаннях та відповідях : навч. посіб. 3-тє вид., переробл. і допов. / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. Харків : Видавець, 2012. 275 с. URL: https://www.naiua.kiev.ua/files/kafedru/kkp/kpr_pitan_vidp.pdf
4. Кримінальний процес України : навч. посіб. для підготовки до державного екзамену / В. П. Горбачов, Л. І. Шаповалова, А. О. Шульга. Донецьк : Ноулджд, 2012. 182 с.
5. Кримінальний процес України: досудове розслідування : навч. посіб. / О. О. Волобуєва, М. С. Городецька, Т. О. Лоскутов, А. О. Шульга, І. В. Кубарев, С. Ю. Бутенко / за заг. ред. В. М. Бесчастного. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2019. 122 с.
6. Біліченко Т. О. Підстави закриття кримінального провадження: поняття, сутність, види. Глобальна організація союзницького лідерства (електронне видання). 2015. URL: <https://goal-int.org/pidstavi-zakrityta-kriminalnogo-provadhennya-ponyattya-sutnist-vidi/>
7. Головні зміни в кримінальному праві та процесі за час воєнного стану: листопад-грудень 2022 та січень 2023. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/golovni-zmini-v-kriminalnomu-pravi-ta-proczeni-za-chas-voynogo-stanu/>